

INSTITUCIONALNA OGRANIČENJA EKONOMSKOG RASTA U DRŽAVAMA JUGOISTOČNE EVROPE

Mr. Milica Delibašić

Univerzitet Crne Gore, Fakultet za turizam i ugostiteljstvo Kotor

e-mail: 23.mildel@gmail.com

Sažetak : Sve države SEE imaju svoje specifičnosti i konkretne razvojne probleme i prioritete. Ali, imaju i određene glavne sličnosti koje se ogledaju u a) dugoročnom i inercionom reprodukcijom kriznog razvoja i b) prisustvu konflikta između formalnih i neformalnih institucija kao osnovnog generatora privredne i društvene krize. Ekonomska kriza ozbiljno destabilizira društveni, politički i privredni ambijent u tranzicijskim državama Jugoistočne Evrope (SEE). Zbog toga se anti-kriznim mjerama mora dati prioritet u budućem koncipiranju razvojne politike i ekonomskog rasta. Kroz prizmu socijalno-političke elastičnosti na pojedine mjere makroekonomske politike, potrebno je razmatrati njihovo doziranje, uvođenje, sprovođenje i vremensko prilagođavanje konkretnim situacijama. U radu se razmatraju institucionalna ograničenja ekonomskog rasta u državama SEE. Polazi se od *osnovne hipoteze* da se ekonomski rast i razvoj u državama SEE se mora s zasnivati na konvergenciji dva pristupa: globalizacionog (koji podrazumijeva prilagođavanje dostignućima i zajedničkim razvojnim ciljevima svih privreda, bez obzira na njihov stepen razvijenosti) i civilizacionog (koji uvažava nacionalnu privrednu specifiku i različite trajektorije razvoja) i *pomoćne hipoteze* da sve privrede SAE morati prije ili kasnije primijeniti institucionalni pluralizam kao univerzalni mehanizam institucionalne koordinacije.

Ključne riječi: ekonomski rast, institucije, institucionalne barijere, države Jugoistočne Evrope.

INSTITUTIONAL LIMITATIONS OF ECONOMIC GROWTH IN THE COUNTRIES OF SOUTH-EASTERN EUROPE (SEE)

Abstract: All of the SEE countries have their own peculiarities and specific development problems and priorities. But they also share major similarities that are reflecting on: a) long-term and inertial reproduction of development crisis, and b) conflict between formal and informal institutions as the main generator of economic and social crisis. The economic crisis seriously destabilizes social, political and economic environment in the transition countries of the SEE. Therefore, the anti-crisis measures should be given a priority in the future designing of development policy and economic growth. Through the lenses of social and political flexibility in some measures of macroeconomic policy, it is necessary to consider their dosage, introduction, implementation and the timely manner of the specific situations. This study discusses the institutional limitations of economic growth in the SEE countries. It starts with the basic hypothesis that economic growth and development in the SEE countries must

be based on the convergence of two approaches: globalization approach (which includes adjusting the achievements and the common development goals of all economies, regardless of their development level) and civilization approach (which respects the national economic specifics and different development trajectories) and auxiliary hypothesis that all the SEE economies eventually must implement institutional pluralism as a universal mechanism of the institutional coordination.

Keywords: Economic Growth, Institutiona, Institutional Barriers, SEE countries.

1. UVOD

Ekonomska politika većine država Jugoistočne Evrope (SEE) se nalazi pred imperativom izlaska iz krize, stabilizacije, revitalizacije i modernizacije privrede, koji treba da obezbijede ekonomski rast i razvoj. Mjere anti-krizne monetarno-kreditne politike trebalo bi da obuhvate prelaz od anti-inflacione prema stimulišućoj politici (quantitative easing). Navedeni prelaz bi trebalo da podrži budući ekonomski rast i proširi dostup investicionim i kreditnim resursima. Npr. u Crnoj Gori se mora izvršiti rekapitalizacija pojedinih banaka, uvođenju stabilizacionih kredita i maksimalnom povećanju garancija za bankarske uloge fizičkih lica.

U ekonomskoj nauci je dugo vremena bilo sporno pitanje: da li ekonomska institucija državnog regulisanja vremenski prethodi tržišnom procesu ili ne? Međutim, od pojave i razvoja neoinstitucionalnih ekonomskih teorija, a posebno zbog učestalosti regionalnih i globalnih ekonomskih kriza, u čijem prevazilaženju je država dominantno učestvovala, postalo je jasno da je državno regulisanja jedini i osnovni agens za specifikaciju i zaštitu prava svojine, kao i za stvaranje konkurentskih tržišnih struktura. Navedene činjenice su u državama SEE neopravdano ignorisane. Mnogi autori smatraju da je razlog vjerovatno bila interesna motivacija i pohlepa kvazi-reformatora.

Savremena teorija i praksa ukazuju da se mora značajno i brzo unaprijediti tržišna infrastruktura, tržišne strukture, oblici konkurencije i tržišna kultura, uz postepeno stvaranje integralnog tržišta. Pored toga, moraju se eliminisati tržišni supstituti, mutantne i pseudo-tržišne strukture, koje samo imitiraju tržišnu infrastrukturu: buvljaci, crno, sivo i kvazi-tržište, monopoli i dr.

2. UZROCI KRIZE I IZOSTANKA EKONOMSKOG RASTA

Zajedničke karakteristike aktualne ekonomske krize, koja se ispoljava u državama SEE su: a) njen spiralan oblik, koji se počeo formirati u socijalizmu i nastavio je da se širi s protokom vremena, b) njeno dugoročno reprodukovanje, c) kombinacija spoljnih i unutrašnjih faktora uticaja i d) visoko stepen univerzalnosti privrednih i društvenih problema i kriznih faktora.

Iz literature se može zaključiti da postoji jedan zajednički elemenat, koji se odnosi na univerzalni mehanizam institucionalne koordinacije (Acemoglu, Johnson & Robinson 2004; North 1987). On sadrži poznate ciljane i instrumentalne parametre. Ali, njihova privredna modernizacija i odgovarajuće razvojne strategije moraju se zasnivati kako na mjerama ekonomske politike, koje treba da uvažava specifikum konkretnog privrednog ambijenta i dostignutog nivoa razvoja. Saznanja ekonomske nauke i krizna ekonomska stvarnost pokazali su da je neizostavno potrebno regulisanje i kontrola tržišnih mehanizama (tj. institucionalizacija tržišnog regulisanja kao oblika ekonomske institucije), ako se žele izbjeći veliki ekonomski problemi, krize, nezaposlenost, siromašenje i neizvjesnost, tj. smanjiti posledice stihijnih tržišnih djelovanja.

Neuspjeh tranzicije u državama SEE nesumljivo je rezultirao iz primjene navodne „reformске“ politike dvojnih standarda. Pod retoričkom kvazi-neoliberalnom maskom tržišta, konkurencije i individualnih ekonomskih sloboda (mnogi se pitaju: da li sloboda u masovnim razmjerama, tj. sloboda za sve?), politika i strategija „reformatora“ su se orijentisale na netržišni proces, motivisan isključivo individualnim interesima, umjesto na propagirane društvene i privredne rezultate. Evidentno je da su degradirane mnoge društvene i ljudske vrijednosti. Mnogo toga je izmaklo kontroli. Materijalno su obilato nagrađeni retrogradni procesi. Ostvareni su katastrofalno loši društveni i privredni rezultati. Forsiranje procesa i zanemarivanje rezultata moguće je samo u uslovima institucionalne nerazvijenosti, u kojima je takođe moguć „procvat“ interesnih grešaka i ambicija i njihov aktivan uticaj na ekonomsku politiku.

Krizni izazovi mogu u principu imati samo jedan efikasan odgovor, koji je isti na globalnom, regionalnom i lokalnom nivou. On podrazumijeva forsiranje i usklađivanje pet razvojnih i-faktora: instituti, infrastruktura, inovacije, investicije i informacije (znanje) – prema: V. Drašković i M. Drašković 2009, s. 29.

Globalna kriza je pojačala ekonomsku i društvenu krizu u državama SEE. Ona je ponovo istakla neophodnost kompleksne modernizacije – društvene, ekonomske, socijalne, infrastrukturne i tehnološke. U toj kompleksnoj modernizaciji značajno mjesto pripada modernizaciji ekonomske politike, bez čije konzistentnosti nije moguće ostvariti ekonomski rast. Kriza je dobar indikator za provjeru valjanosti dosadašnje dominantne neoliberalne ekonomske politike u navedenim državama. Misli se na njenu nekonzistentnost u dijelu nepoštovanja ključnih razvojnih faktora i neuvažavanju složene dinamike ekonomskih sistema i nestabilnosti koja im je imanentna.

Posmatrajući privrede država CEE s aspekta realne institucionalizacije, očigledno je da je neoliberalna ekonomska politika od ekonomske institucije državnog regulisanje napravila javnog neprijatelja, kojeg treba što više urušiti. Virtouzna manipulacija javnim mnenjem u medijima od strane pojedinih političara i apologetskih ekonomista pratila je njihovu skoro totalnu kontrolu privrednih, pseudo-tržišnih, pseudo-konkurentnih i drugih društvenih i

ekonomskih procesa. Ti procesi su rezultirali u enormnom bogaćenju rijetkih pojedinaca, a praćeni su raznim sociopatološkim pojavama. Dugogodišnja praksa je pokazala ustaljeni paradoks između retorike o konkurenciji i maksimalnoj redukciji konkurencije u praksi. U eri pluralističke hiper-institucionalnosti i hiper-komplementarnosti tržišnog i državnog regulisanja („nevidljive ruke“ i „vidljive glave“) u razvijenim zapadnim i drugim državama, paradoksalno je da se u državama CEE negirao njihov sinergizam i forsirao kvazi-institucionalni monizam (tržišni fundamentalizam – Kolodko 2010, p. 61). Mnogi autori ističu da je upravo to bila glavna formula ekonomskog uspjeha „reformatora“ i rijetkih (povlašćenih) pojedinaca (propagiranog individualizma). Njihov uspjeh je direktno uzrokovao neuspjeh njihovih privreda i nezadovoljavanje grupnih (masovnih) interesa.

3. ULOGA NEOLIBERALNE IDEOLOGIJE

Slično ideologiziranosti ekonomske teorije kao njene ključne osobine, autori neoliberalne orijentacije iz razvijenih država (vjerovatno ne slučajno), preko tri decenije preporučuju nerazvijenim državama makroekonomske recepte i „mudrosti“ koje sami ne primjenjuju. Navedene neoliberalne recepte su preuzeli i dalje ih uporno propagiraju pojedini ekonomisti i zvaničnici država CEE. Analitička strogost tih recepata praćena je njihovom praktičnom nekonzistentnošću i pogubnošću po privredu i društvo, ali i interesnom motivisanošću.

Mnogi su, među njima i države CEE, objeručke prihvatili „naivnu podvalu neoliberalističke ideologije“ (izraz B. Brkovića). Ta ideološko-ekonomska „doktrina“ se pokazala kao dogma i razvojna zamka, koja se zasnivala na početnoj pogrešnoj premisi da je sve privatno dobro, a sve državno loše. To je bila i ostala „velika laž“ (termin P. Krugmana), namijenjena malima, nerazvijenima, zavisnima i poslušnima. Ideja i mit neoliberalnog *perpetum mobile-a* potiču od utopijske vizije slobodnog tržišta i navodne „čiste“ konkurencije. Takvo okruženje tobože „prirodno“ odgovara individualnim slobodama. Samo se, kao i kod kompletne neoliberalne fenomenologije, opet zanemaruje masovnost. Kao da društvo i narodi treba da se vrte oko ose privilegovanih individua. U ekonomskoj stvarnosti razvijenih država nema nigdje takvih primjera, niti bilo čega sličnog takvoj idealističko-interesnoj neoliberalnoj konstrukciji.

Po uzoru na većinu država tranzicije, i u državama CEE su dominirala privilegovana pravila ekonomskog ponašanja, koja su doprinijela monopolskom naginjanju privrednih terena na jednu stranu (rijetkih povlašćenih). To je direktna i paradoksalna suprotnost institucionalnom ponašanju, pa čak i elementarnom tržišnom ponašanju. Na taj način, socijalističke privilegije su zamijenjene mnogo većim, suptilnijim i sofisticiranijim postsocijalističkim privilegijama. Diktat jedne ekonomske pseudo-institucije (monopolskog dirizizma) zamijenjen je drugom ekonomskom pseudo-institutom (monopolskim neoliberalizmom). Može se postaviti pitanje: zašto? Zato što i državno i tržišno regulisanje kreiraju ljudi, koji svojim dominantnim

interesno orijentisanim ponašanjem deformišu institucionalno djelovanje (kao usaglašena i ustaljena pravila ponašanja).

Kao podloga navedenim neoliberalnim „mudrostima“ paralelno se propagira i pogrešna ideja tzv. „mini države“. V. Drašković i dr. (2010) objašnjavaju zašto je navedena ideja elementarno neodrživa - metodološki, logički, iskustveno i praktično. On ističe da se metodološki ne precizira u kojem smislu država treba da bude „mini“: da li u ekonomskom (što bi značilo redukciju makroekonomskih instrumenata), ili u pravnom (deficit vladavine prava), ili u socijalnom (deficit socijalne jednakosti), ili u političkom (deficit demokratije i sl.), ili u smislu ograničavanja državnog suvereniteta pod naletima globalizacije, ili u institucionalnom (redukcija institucija i realnih institucionalnih promjena, koja je karakterisala privredni i društveni ambijent) itd.

Pri svemu navedenom se ne dovodi u pitanje, niti se negira konzistentnost preokupacije liberalne demokratske tradicije – demokratska država kao institucionalni mehanizam, koji artikuliše privatne i opšte interese u društvu. Postsocijalistička praksa država CEE se malo uklapa u navedeni model, a mnogo više u tzv. North-ov (1981, p. 22) „eksploatatorski pristup“ državi, sa *„neravnomjernom raspodjelom potencijala prisile, kojom se maksimizuje dohodak koji se nalazi u vlasništvu grupe ljudi, nezavisno od toga kako to utiče na blagostanje društva u cjelini“*.

Kad se u liberalnom žargonu kaže da je najviši cilj države dobrobit pojedinaca, misli na sve na pojedince, tj. na masovnost toga fenomena, a ne samo na povlašćene pojedince. Pitanje ravnoteže između individualnih sloboda (nezavisnosti) i društvene kontrole postavio je davno J. S. Mill. On je isticao da je „minimizacija“ države opravdana samo kad je *„ograničena na uske funkcije zaštite od nasilja, krađe, prevare, nepoštivanja ugovora i sl.“* (R. Nozicki, prema: Čakardić 2006, s. 856). Ako se kroz prizmu navedenih shvatanja analizira postsocijalistička praksa država CEE, slika će biti prilično tamna. Jer, u praksi je dominirao individualizam rijetkih, na brzinu i netržišno obogaćenih pojedinaca, koji su pluralističkom retorikom i kvazi-neoliberalnom demagogijom u medijima »zabavljali« osiromašene narodne mase, a u praksi su ih pljačkali i doveli do siromaštva i pukog preživljavanja.

Sa istorijske distanse od preko dvije decenije, može se konstatovati da je neoliberalizam kao filozofija metodološkog individualizma bio izuzetno uspješan u procesu formiranja individualnih ekonomskih sloboda, bogatstva, moći i uticaja privilegovanih i rijetkih pojedinaca. Proces bogaćenja nije bio ni inovativnog, ni preduzetničkog, ni proizvodnog ni naslednog karaktera, nego - grabeškog. Manjina je dobila mnogo. Koliko? Valjda je jasno da je otprilike dobila onoliko koliko su većina naroda i država izgubili. Pored toga, kao i kod svih drugih tržišnih monopolskih deformacija, došlo je i do društvenih gubitaka (poznati grafik iz ekonomske teorije), koje niko nije uspio da prisvoji, nego su jednostavno bili velika kolateralna šteta.

5. ULOGA INSTITUCIONALNOG PLURALIZMA I DRŽAVNOG REGULISANJA

Institucionalni pluralizam (ono što se nekad nazivalo mješovita privreda) sa određenim oblicima državnog intervencionizma je imperativ razvijenih privreda. Pogubna neoliberalna (a u stvari pseudo-neoliberalna) ekonomska politika u državama CEE je principijelno zamijenila ekonomske (takođe i socijalne, ekološke i druge) ciljeve i sredstva. Ona je služila isključivo za poboljšanje materijalnog položaja uskog elitističkog kruga. Pod parolom ekonomse slobode, demokratije, privatne svojine, preduzetništva i slično, ona je direktno i trajno uzrokovala pauperizaciju stanovništva, urušavanje privrednih struktura i mnoge druge sistemske poremećaje. Šema br. 1 : Karakteristike okruženja u SEE i razvijenim privredama

CEE države	Razvijene privrede
institucionalni vakuum (politički, ekonomski i socijalni) i dejstvo kvazi-instituta ⇓	izgrađena komplementarna institucionalna sredina, institucionalna konkurencija i institucionalni intervencionizam ⇓
neuspješna neoliberalna ekonomska politika ⇓	konzistentna ekonomska politika ⇓
urušena i nerazvijena privredna infrastruktura ⇓	razvijena privredna infrastruktura i inovatorstvo ⇓
disproporcija privrednih struktura i monopolske tržišne strukture ⇓	uskladene privredne strukture i zdrava tržišna konkurencija ⇓
reprodukovanje privredne i društvene krize, izostanak ekonomskog rasta, mogućnost razornih posledica	održiv ekonomski razvoj, veća (ili bolja) prilagodljivost promjenama, manji stepen krize brži izlazak iz krize

Izvor: prilagođeno prema raznim izvorima

Diskusije o ulozi države u obezbjeđenju privrednog rasta su veoma diskutabilne, višedimenzionalne i uvijek aktualne. Takve su bile u cijeloj istoriji ekonomske misli. Uvijek su imale i izazivala kontradiktorna tumačenja, koja su bila često zadojena apologetikom. Dugogodišnje ponavljanje i zaoštavanje regionalnih ekonomskih kriza je preraslo u globalnu ekonomsku krizu, pa je intervencionistička praksa ubjedljivo relativizirala navedena teorijska raznoglasja. Savremena uloga ekonomske institucije državnog regulisanja u obezbjeđenju ekonomskog rasta je samo jedan aspekt posmatranja konkretne teme. Međutim, značaj toga aspekta proizilazi iz činjenice što je direktno, funkcionalno i metodološki povezan s mogućnostima realizacije dokazane uloge institucionalnog pluralizma u ekonomskom rastu i razvoju, (ne)mogućnostima i zabludama pseudo-institucionalnog monizma (tipa pseudo-neoliberalizma) i aktualnom potrebom traženja optimalne kombinacije odnosa između državnog i tržišnog regulisanja u raznim i specifičnim ambijentalnim uslovima.

5. PRIJEDLOG MJERA ZA IZLAZAK IZ KRIZE

Bez obzira na izjave Vladinih zvaničnika o nastavljanju kursa neoliberalne ekonomske politike u pojedinim državama SEE, smatramo da budući ekonomski rast nije moguć bez određene Vladine podrška realnom sektoru privrede i šire društvene kontrole brojnih procesa koji su se pretvorili u retrogradne. Navedena podrška bi trebalo da se usmjeri, pored standardnih mjera iz arsenala instrumenata makroekonomske politike, na sledeće oblasti:

- stimulisanje zapošljavanja i agregatne tražnje, posebno grana koje su orijentisane na domaću tražnju, kao i grane koje obezbjeđuju zadovoljavajući nivo zaposlenosti,
- selektivna pomoć ugroženom stanovništvu (porast penzija, javni radovi i dr.),
- racionalna politika zapošljavanja, koja bi trebalo da smanji prijeteće socijalne tenzije,
- eliminisanje prakse dominacije rentno orijentisanog ponašanja i interesa kapitalizacije,
- forsiranje povećanje resursne efikasnosti,
- forsiranje proizvodnje za izvoz, uz dugoročno smanjivanje deficita spoljnotrgovinske razmjene,
- usklađivanje i prilagođavanje poreske politike kriznim uslovima, uz insistiranje na njenoj fleksibilnosti,
- sprečavanje urušavanja obrazovnog sistema, od neophodnih korekcija bolonjskog procesa, preko neracionalnog, nekritičkog i neodmjerenog bujanja (privatnog i državnog) visokog školstva, do mnogo veće podrške naučnim istraživanjima,
- prihvatanje civilizacijskih tekovina i savremenih tokova u dijelu ekonomije znanja i eliminisanja negativnih faktora u ovoj oblasti, koji prijete održivom razvoju.

Makroekonomska stabilnost je bila i ostala imperativ, kao i povećanje efikasnosti budžetskih rashoda, aktivno stimulisanje i privlačenje stranih direktnih i green-field investicija (poreskim i drugim olakšicama), stvaranje uslova za razvoj zdrave konkurencije, smanjenje biznis

barijera, formiranje nedostajuće privredne infrastrukture, podrška inovacijama i novim tehnologijama i razvoj integracionih procesa. Pri tome je potrebno uvažavati brojne prateće rizike od makroekonomske destabilizacije, nacionalizacije, povećanja moralnog hazarda, oportunističkog ponašanja, finansijskih rizika, dezinvestiranja i dr.

Sve dok se ne uspostavi vladavina prava, koja će izvršavati svoje osnovne funkcije (specifikacija i zaštita prava svojine, obezbjeđivanje uslova za slobodan promet resursa, zdravu konkurenciju i stvaranje efikasnih institucionalnih struktura), biće manje ili više uzaludna svaka ekonomska politika. Takođe će biti jalove i uzaludne rasprave o granicama i ulozi privatnog i državnog sektora u privredi, nivou institucionalizacije i dr. Mora se sužavati socio-patološki krug u privredi i društvu i u njemu dominacija pseudo-instituta: nekonkurentnih špekulativnih i monopolskih tržišta, pod upravljačkom, organizacionom i kontrolnom dirigentskom palicom birokratsko-nomenklature i njima bliskih lobističkih struktura, koji svoju “originalnost” često pokazuju izbjegavanjem obaveza prema državi i sopstvenom narodu, tj. specifičnim političko-partijskim protekcijom.

Potrebno je forsirati profitno orijentisani umjesto rentno orijentisanog tipa motivacije ekonomskih subjekata. Ovaj drugi je u periodu tranzicije država SEE dominantno učestvovao u preraspodjeli nacionalnih resursa u korist birokratske nomenklature i špekulantskog sloja, a na štetu ekonomskog razvoja. Navedeni trend je presudno doprinio stvaranju modela tzv. “grabeške države” (umjesto “države razvoja”).

Institucija državnog regulisanja mora zaživjeti u svim elementarnim i vitalnim funkcijama, za koje je u razvijenim zemljama dokazano da efikasno djeluju na privredu. Treba institucionalno usmjeriti sve privredne subjekte u smjeru poštovanja i sprovođenja kvalitetnih pravila i procedura zaključivanja poslova, prihvatanja garancija za njihovu realizaciju i preduzimanja odgovarajućih sankcija za narušioce.

ZAKLJUČAK

Realna institucionalizacija, institucionalni pluralizam, institucionalna konkurencija i inainstitucionalna komplementarnost nemaju alternativu u privrednom razvoju. Oni podrazumijevaju aktivnu ekonomsku ulogu državnog regulisanja i predstavljaju osnovni preduslov racionalne i konzistentne ekonomske politike, kao i održive strategije privrednog rasta i razvoja. Zato mnogi autori smatraju da je neophodno „institucionalizovanje postsocijalističke institucionalizacije“, „eliminisanje kočionog mehanizma kvaziinstitucionalizacije“ i prevazilaženje neoliberalne redukcije i degenerisanja ekonomske stvarnosti. Samo tako se istinski može stimulisati razvoj preduzetništva, tržišne konkurencije, privredne motivacije i efikasnosti.

Ekonomski rast i razvoj nije moguće ostvariti bez aktivne uloge svih ekonomskih institucija kao regulatora i koordinatora ekonomskog ponašanja, koji sadrže pravila i mehanizme preko

kojih se obezbeđuje uspješna realizacija ekonomskih aktivnosti. Pomoći iz inostranstva, strana ulaganja u nekretnine, nekontrolisana izgradnja objekata u turističkim mjestima i plodnim ravnicama samo stvaraju privid privrednog rasta i razvoja. Većina autora se slaže u ocjeni da oni ustvari predstavljaju klasične oblike dezinvestiranja, koji ugrožavaju privredni rast i razvoj. Institucionalne promjene se moraju odvijati sinhronizovano i paralelno (istovremeno). Uspješna ekonomska institucionalizacija podrazumijeva njihovu komplementarnost, sinergizam i pluralizam. Praksa razvijenih država, respektibilne neoinstitucionalne ekonomske teorije i mnogi ekonomisti ukazuju da korijenite institucionalne promjene predstavljaju opšti okvir, zajednički imenilac i preduslov svih ostalih društvenih i ekonomskih promjena. jer, one omogućuju i pospješuju ekonomsku stabilizaciju, privredni rast i razvoj.

LITERATURA

1. Acemoglu, D., Johnson, S. & Robinson, J. (2004), "Institutions as the Fundamental Cause of Long-Run Growth", Working Paper 10481, National Bureau of Economic Research, Cambridge, MA
2. Čakardić, A. (2006), „Globalna neoliberalna demokracija u ‘minimalnoj’ državi“, Filozofska istraživanja br. 104, god. 26, sv. 4, 849-860
3. Drašković, V. (2006), „Imitacije postsocijalističke institucionalizacije“, Montenegrin Journal of Economics, Vol. 2, No 4, Podgorica, 49-6
4. Drašković, M. (2009), „Globalna finansijska kriza i neoliberalna dogma“, Ekonomist (Zagreb) br. 1, god. 16, 127-148
5. Draskovic, V., Draskovic, M. (2012), "Institucionalni nihilizam kao ograničenje ekonomske politike u državama SEE", Ekonomija/Economics, god. 19, br. 1, 209-222
6. Drašković V. i Drašković M. (2009), "Prepreke ekonomskoj institucionalizaciji u državama tranzicije", u: Zbornik Institucionalne promene kao determinanta privrednog razvoja Srbije, Ekonomski fakultet, Kragujevac, 21-29
7. Drašković V. i dr. (2010), Globalizacija u ogledalu razvoja, krize i medija, ELIT, Podgorica
8. Kolodko, G. (2010), „Neoliberalizam i mirovoj ekonomičeskij krizis“, Voprosi ekonomiki No. 3, 56-64
9. North, D. (1981), Structure and Change in Economic History, New York
10. North, D. (1987), "Institutions, Transaction Cost and Economic Growth", Economic Inquiry, Vol. 25, No 3, 418-29